

(foto: Schuller Restauratiestukadoors)

ALS EEN FENIKS UIT DE AS HERREZEN

Tekst: Jan Willem Kommer

Fotografie: Jan Wllem Kommer, Schuller Restauratiestukadoors

Het uitgangspunt bij restaureren is bewaren wat er is. Maar wat als vrijwel alle originele delen verloren zijn gegaan? Dan komt het aan op reconstrueren. Schuller Restauratiestukadoors deed dat in een Amsterdams grachtenpand dat een zeer ongelukkige jaarwisseling had doorgemaakt.

Vuurwerkram্প

Het is een terugkerend ritueel, de jaarlijkse discussie over een vuurwerkverbod voor de binnenstad van Amsterdam. Begrijpelijk, want het historische centrum bevat zo'n 8.000 monumenten en een groot aantal daarvan bestaat voor een deel uit hout. Dat een ongelukje met een vuurpijl grote gevolgen kan hebben is evident. En het is allang geen hypothese meer. In 2008 ging een

monumentale woning aan de Herengracht bijna volledig in vlammen op. Cynici zullen zeggen dat er nog voldoende monumenten over zijn, maar voor historici was het een regelrechte ramp. Het kolossale grachtenpand stamde uit 1615 en is in de daaropvolgende eeuwen regelmatig verbouwd, uitgebreid en gedecoreerd volgens de destijds moderne trends. Het bevatte dan ook een schat aan historische bouwdelen en interieurelementen. Een deel daarvan is in de loop der jaren in musea terecht gekomen, maar het gros is verloren gegaan.

Goed gedocumenteerd

Geluk bij een ongeluk was dat de brand bovenin het pand ontstond en geblust kon worden

Het plafond was in bedroevende staat

De hoekornamenten van de Springer-kamer hebben Hans en Michael Schuller aan de hand van foto's en schetsen helemaal nieuw gemaakt.

Vier compleet nieuwe hoekornamenten, gemaakt in de werkplaats

voordat ook de kelderkluis verloren ging. Die bevatte namelijk allerlei documentatie over het gebouw waaronder foto's uit de 19e eeuw van de originele gevels en de stijkkamers. Daarvan is dankbaar gebruik gemaakt bij de restauratie van het pand. Zeker de stukadoors van Schuller Restauratie hebben er profijt van gehad bij het herstel van de ornamentenplafonds.

“De opzet was om de plafonds van de beletage en de eerste etage zoveel als mogelijk te herstellen en terug te brengen wat verloren was gegaan; maar het kwam vooral neer op reconstrueren want van de originele plafonds was bitter weinig overgebleven”, zegt Hans Schuller. Door de brand waren de bovenste drie etages verloren gegaan zodat het plafond van de eerste etage feitelijk als

dak fungeerde. Wat brand en bluswater had overleefd was vervolgens nog geruime tijd prooi voor de elementen want het duurde jaren voordat de restauratie van start ging.

Riet en stucanet

Grootste uitdaging voor Schuller was het plafond van de 19e-eeuwse stijkkamer op die eerste etage. Het ontwerp ervan was van Jan Springer, de architect die ook de Stadsschouwburg heeft ontworpen. “Het plafond was in bedroevende staat”, zegt Hans Schuller. “Wat er aan riet nog te redden viel hebben we laten zitten en aangevuld met stucanet. Vaak laten we het vlakke werk over aan een andere stukadoor maar dit was erg lastig. Het plafond was deels verzakt, er waren oude

De originele bladerlijst was volledig kromgetrokken door de brand. Verwarmen en rechtbuigen maakten het mogelijk om er afdrucken van te maken voor een reconstructie.

delen waarop we moesten aansluiten en het heeft een vakverdeling met verschillende dieptes. Niet bepaald een standaardplafond dus en omdat we er wel zelf de decoraties op moesten aanbrengen, hebben we het zelf gestukadoord. Dan weet je zeker dat je de ondergrond krijgt die je nodig hebt.”

Paat naar geheim recept

Het herstellen van het decoratiewerk was een lastige opgave. Alle hoekornamenten waren weg en op wat blaadjes na waarmee de perklijsten waren ingelegd, was er van het lijstwerk vrijwel niets meer over. Hoewel de stukadoor uit Den Haag al jarenlang restauratiewerk doet, stelden die blaadjes hem wel voor een raadsel. “Gips

Deze lijst was helemaal kromgetrokken

brandt of smelt niet maar wordt bros door zo’n brand. Deze lijst was echter helemaal kromgetrokken. Dat hadden we nog nooit gezien.” Eén van zijn klanten kon het mysterie oplossen. “Hij maakt schilderijlijsten en vertelde me dat dit een gietmateriaal is waar hij ook wel mee werkt. Paat

noemt hij het. Hij maakt het zelf, met beenderlijm en nog wat bestanddelen die hij liever voor zichzelf houdt.” Door het kromgetrokken stuk te verwarmen kon Schuller het weer rechtbuigen zodat er een afdruk van kon worden gemaakt voor reconstructie.

Pronkstukken

Voor het terugplaatsen van de hoekornamenten moesten de restauratiestukadoors zich volledig verlaten op de oude foto's en een schets van architect Hans Vlaardingebroek. Aan de hand daarvan maakte Michael Schuller met behulp van vader Hans in de werkplaats vier compleet nieuwe ornamenten. Met schroeven en gips zijn de pronkstukken aan het gerestaureerde plafond bevestigd. De hoekornamenten zijn prachtig beschilderd, de medaillons met cherubijntjes hebben een subtiele dieptewerking.

Een middenornament is er niet. “Aan sporen kon je wel zien dat er ooit iets heeft gezeten, maar het staat niet op de foto's en er was ook niets van terug te vinden tussen de resten”, zegt Hans Schuller. Gemist wordt het niet want er is meer dan genoeg te zien. Zoals de forse kooflijsten met acanthusbladeren die de restauratiestukadoors reconstrueerden. Net als de bladerlijsten waren de kooflijsten gemaakt met paat. Dat materiaal is veel harder dan de gips die de stukadoors gebruikten voor de reconstructie, zodat ze destijds tegen de houten wand konden worden vastgespijkerd. De nieuwe lijsten zijn met gips aan het plafond gelijmd en met montagekit aan de houten wand.

Onbekende stijl

Op dezelfde etage waren er buiten de stijklkamer nog twee andere kamers waar de restauratiestu-

Hans Schuller was deze decoraties nog niet eerder tegengekomen dus het is gissen geblazen voor wat betreft tijd en plaats van herkomst. Al wekt het lijstwerk wel de indruk van een modernere stijl dan de klassieken.

Aannemer had één van de ornamenten weten te redden; de restauratiestukadoors konden het gebruiken om nieuwe te maken.

kadoors de plafonds van moesten herstellen. De plafonds zelf zijn helemaal opnieuw gemaakt met gipskartonplaten. Ook alle decoraties zijn helemaal nieuw gemaakt. Schuller deed dat aan de hand van foto's en restanten. "De aannemer had een hoekornament en een middenornament gemonteerd en in de kelder bewaard. Die stukken konden we herstellen en gebruiken om nieuwe onderdelen te maken." De twee plafonds zijn veel minder rijk gedecoreerd dan het Springerplafond, maar wel intrigerend. Het lijstwerk is erg strak en ook de ornamenten zijn niet erg klassiek. De herkomst en stijl stellen de restauratiestukadoor voor een raadsel. "We hebben de hele Silberling-collectie doorgekeken maar daar zijn we deze stukken niet in tegengekomen. Het doet enigszins Frans aan maar we weten niet zeker of het daar ook echt vandaan komt. En ook de periode waar het uit stamt is onduidelijk. De stukken ogen wel modern en doen wat aan Art Deco denken."

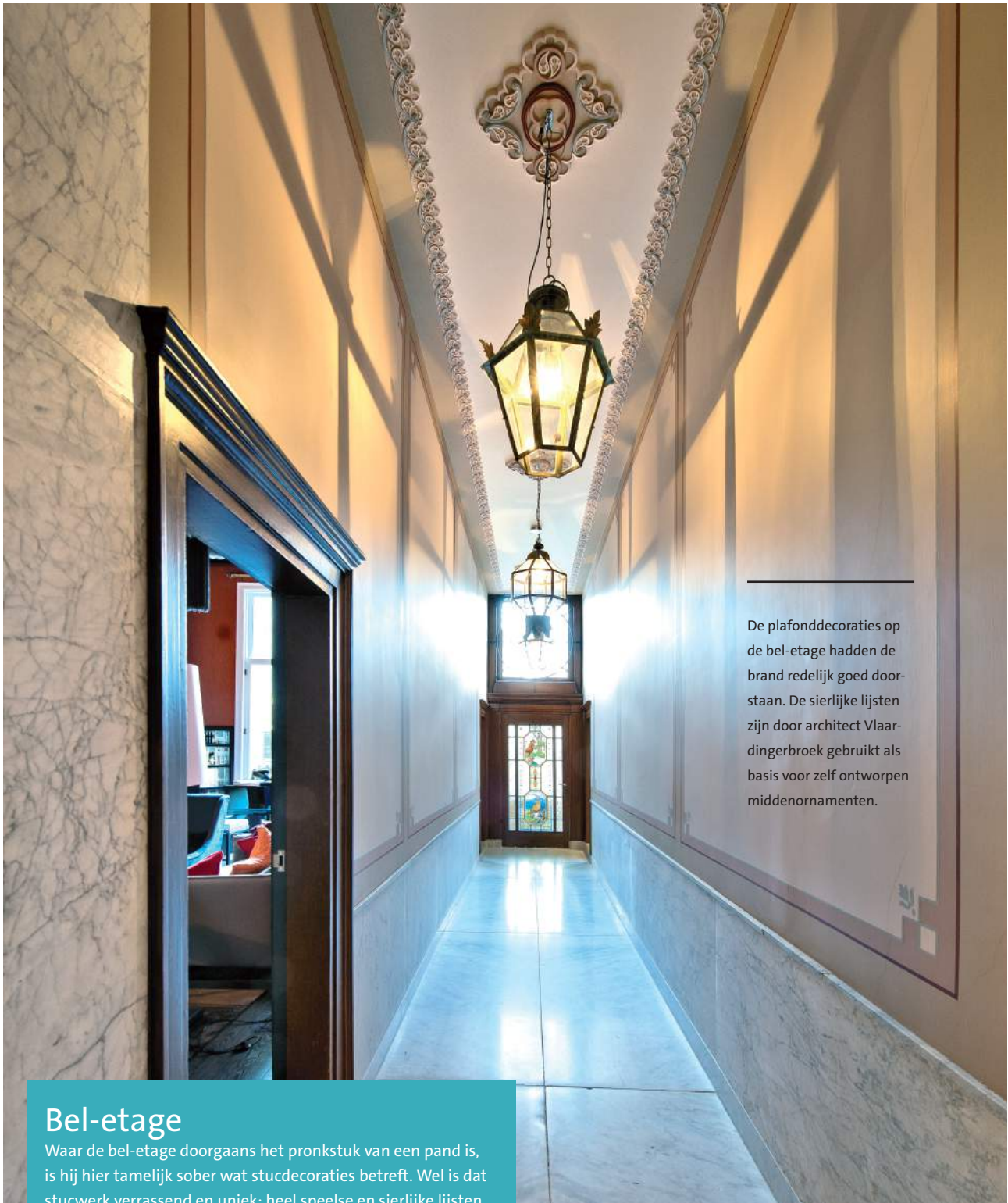
Veilig opgeborgen

Het herstel van de plafonds is inmiddels afgerond en het pand wordt weer bewoond. Helemaal klaar is de restauratie echter nog niet. Zo zijn er bijvoorbeeld nog wanden die moeten worden afgewerkt. Daar zal de restauratiestukadoor niet voor worden ingeschakeld, de wanden waren destijds met schilderijen op doek afgewerkt. Een reconstructie van het origineel zou tot de mogelijkheden behoren, dat bevindt zich namelijk veilig in het Rijksmuseum.

Het plafond fungeerde feitelijk als dak

De plafondrestauratie is gereed, het wachten is nog op wandbekleding.

Bel-etage

Waar de bel-etage doorgaans het pronkstuk van een pand is, is hij hier tamelijk sober wat stucdecoraties betreft. Wel is dat stucwerk verrassend en uniek; heel speelse en sierlijke lijsten die weinig relatie lijken te hebben met de bekende klassieke stijlen. In de voorhal waren ze nog aardig intact gebleven zodat ze als voorbeeld konden dienen voor de lange gang. Voor die ruimte maakte Schuller nog drie ornamenten die architect Vlaardingbroek ontwierp aan de hand van het bijzondere lijstwerk.

De plafonddecoraties op de bel-etage hadden de brand redelijk goed doorstaan. De sierlijke lijsten zijn door architect Vlaardingbroek gebruikt als basis voor zelf ontworpen middenornamenten.

Herengracht 132

Opdrachtgever: REB Projects, Amsterdam
Architect: Bureau Vlaardingbroek, Utrecht
Aannemer: Van Mourik Bouw, Ophemert
Stucrestauratie: Schuller Restauratie